

Ostrowska, Teresa

"The Works of William Harvey, M. D.",
Robert Willis, New York 1965 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 11/1-2, 127-128

1966

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

niez młyny traczne (tarte, trackie), częściej zwane piłami (K I 72 i 213), oraz jeden młyn papierniczy (L 16). Poszczególne młyny bądź tworzyły oddzielne zakłady, bądź też kilka rodzajów młynów łączyło się w najrozmaitsze kombinacje w jednym zakładzie. Z eksploatacją młynów wiązała się budowa jazów (K I 16, K II 3), których celem było stworzenie maksymalnego spadku wody.

Lustratorzy zanotowali poza tym dość istotne szczegóły dotyczące kuźnic wiejskich, podając ich wyposażenie (K II 172 i 69); napęd wodny stosowano tu do młochów i młotów; niestety, nie udało się stwierdzić ani liczby tych kół, ani ich konstrukcji. Stosunkowo dużo miejsca poświęcono budownictwu wiejskiemu, podając informację o rozkładach domów i zabudowaniach gospodarskich, o wymiarach tych pomieszczeń, o konstrukcji ścian i dachu, o pokryciu dachowym i używanych materiałach budowlanych (K I 64, 80 i 193). Marginesowo wspomniano w lustracji o zagadnieniu konserwacji dróg (K I 180, L 61).

Większa część tomu 2 lustracji krakowskiej poświęcona jest kopalniom soli w Wieliczce i Bochni oraz kopalniom ołowiu w Olkuszu. Wiek XVI — to okres największej pomyślności małopolskiego górnictwa ołowianego, dlatego też bardzo dokładna rewizja kopalń była głęboko uzasadniona. Lustratorzy podali obfity materiał dotyczący zastosowania energii wodnej w kopalni (brak jednak, niestety, danych dotyczących konstrukcji kół do pompowania wody z szybów), narzędzi, eksploatacji rud, usytuowania szybów, nie ustosunkowali się natomiast do problemu, w jakim stopniu eksploatacja złóż była prawidłowa. Podobnie opisano kopalnie w Wieliczce i Bochni (K II 94—124).

Ogólnie, z punktu widzenia historyka techniki można stwierdzić, że lustracje przekazują informacje zarówno dotyczące konstrukcji nietypowych, a więc występujących stosunkowo rzadko, jak też ilustrujące problemy szerszej rozpowszechnionego przetwórstwa. W tym drugim zakresie lustracje na ogół nie zawierają szczegółowych informacji dotyczących konstrukcji, ograniczając się przeważnie do stwierdzenia istnienia obiektu; mimo to dane te mogą być wykorzystane do zestawień statystycznych. Lustracje dostarczają więc cennego materiału pomocniczego, którego właściwa interpretacja wymaga jednak wykorzystania i innych rodzajów źródeł.

Wanda Kamlerowa

The Works of William Harvey, M. D. Przełożył z łaciny i poprowadził biografią autora Robert Willis. Johnson Reprint Corporation, New York 1965, ss. XCVI + 624.

Angielski lekarz William Harvey (1578—1657) zapisał się w pamięci potomnych jako autor dwóch epokowych dzieł: *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus* (Frankfurt 1628) i *Exercitationes de generatione animalium* (Londyn 1651). Napisał on również wiele pomniejszych prac i listów związanych z prowadzonymi badaniami; część z nich uległa zniszczeniu wskutek pożaru.

Najlepsze wydanie dzieł Harveya w wersji łacińskiej ukazało się w 1766 r. staraniem Royal College of Physicians w opracowaniu Lawrence'a i Akenside'a. Tom ten, uzupełniony ostatnią wolą i testamentem Harveya, został przetłumaczony na język angielski i opracowany przez Roberta Willisa oraz wydany w Londynie w 1847 r. przez Sydenham Society. Wydanie ponowiono w 1906 r. w Londynie w wygodnym formacie kieszonkowym z przedmową Parkyna.

Tłumaczenie Willisa jest uważane za najtrafniejsze wśród innych wcześniej i później wydanych. Dlatego też zostało obecnie jeszcze raz wznowione. Wydany jako nr 13 serii *The Sources of Science*, tom obejmuje biografię Harveya z omówieniem jego prac naukowych, ostatnią wolę i testament, pracę o ruchu serca

i krwi u zwierząt, dwie rozprawy o krążeniu krwi adresowane do Johna Riolana, rozprawę o pochodzeniu gatunków z uzupełnieniami o porodzie, błonach macicy i zapłodnieniu, opis sekcji zwłok Thomasa Parra liczącego lat 152, którą przeprowadził Harvey w 1635 r., a wreszcie 9 listów Harveya.

Tłumaczenie tekstu i prace edytorskie Willisa są staranne. Biografia jest opracowana zwięźle, w miarę potrzeby są umieszczane przypisy. Willis dla uwydatnienia rewelacyjności odkrycia przez Harveya krążenia krwi przedstawił zarazem historię poglądów na to zagadnienie. Rozpoczął ją jednak dopiero od Galena, pomijając Hipokratesa, Arystotelesa, Erasistratosa i Herofilosa. Nie uwydatnił również historii odkrycia zastawek i mechanizmu ich działania, co ściśle wiąże się z teorią krążenia krwi. Wiadomości o tym, że zastawki w sercu znał Erasistratos i Herofilos, że Leonardo da Vinci badał ich mechanizm i rysował je, że obecność zastawek żylnych zaobserwowali Estienne i Cannani, a częściowo opisali: Sylvius, Wesaliusz, Eustachius, Amatus Lusitanus, Paulus Carpi, monograficznie zaś dopiero Fabricius ab Aquapendente, nauczyciel Harveya — bez wątpliwości rzuciłyby więc światła na historię poglądów o krążeniu krwi.

Reakcja współczesnych na odkrycie Harveya została za to przedstawiona dokładnie, z cytowaniem nazwisk badaczy interesujących się tym zagadnieniem i tytułów ich prac. Innym pracom i listom Harveya Willis również poświęcił miejsce w części biograficznej, naświetlając głównie okoliczności, w jakich zostały napisane.

Na końcu tomu znajduje się indeks, potraktowany, niestety, raczej pobieżnie, ograniczony do sześciu stron. Szkoda, że redakcja nie zatroszczyła się o wprowadzenie uzupełnień do wydawanego tomu. Czy tak wielki jest autorytet Willisa?

Brakuje również w nowym wydaniu przedmowy poznającej z historią tłumaczeń i wydań dzieł Harveya. Czytelnik chciałby wiedzieć, czy ma przed sobą pełne wydanie dzieł Harveya, czy wybór, jakie były inne prace i co się z nimi stało. Informacje, że dwa rękopisy: o przepisach lekarskich z 1647 r. i wykład z 1661 r., znajdują się w British Museum, że dwa inne zostały w ostatnich latach opublikowane (*De motu locali animalium* z 1627 r., Cambridge 1959 oraz *The Anatomical Lectures. Prelectiones anatomie* [!] *universalis de musculis* z 1616 r., Edinburgh 1964), że pięć innych (o oddychaniu, o śledzionie, traktat fizjologiczny, anatomia lekarska i o pochodzeniu owadów) zostało zniszczone przez pożar — byłyby tu bardzo na miejscu.

Do kompletu listów można było dołączyć jeszcze jeden, który został opublikowany w 1875 r. przez Avelinga w *Memorials of Harvey*. Czytelnik chciałby zapoznać się również z bibliografią prac o Harveyu (w wydaniu z 1906 r. Parkyn podał bibliografię) i z jego portretem. Tu ich jednak nie znajdzie.

W sumie: otrzymaliśmy jedynie przedruk niewątpliwie wartościowego dzieła sprzed przeszło stu lat. Nauka od tej pory posunęła się naprzód, odnaleziono i opublikowano nowe prace Harveya, pisano wiele o nim samym. Ale tym wszystkim redakcja nie zainteresowała się.

Teresa Ostrowska

C. S. Smith, *Four Outstanding Researches in Metallurgical History*. American Society for Testing and Materials, Baltimore 1963, ss. 35, ilustr. 7.

Broszura C. S. Smitha zawiera opis czterech wybitnych odkryć i prac naukowych: badań R. A. F. Réaumura nad żelazem i stałą; F. K. Acharda — nad własnościami stopów metali; prac różnych autorów z wieków XVIII i XIX nad mieczami „damasceńskimi”; badań R. F. Mehla nad wydzieleniem nowych faz z przesyconego roztworu.